

HARC (70) *sb m*

harc (69), **herc** (1); harc : herc *RejJóz* (1 : 1).

a jasne (w tym 3 r. błędne znakowanie).

sg *N* harc (3). ◇ *G* harcu (4). ◇ *D* harcu (1). ◇ *A* harc (36). ◇ *I* harc(e)m (1). ◇ *L* harcu (9). *pl N* harce (2). ◇ *G* harc(o)w (3). ◇ *D* harc(o)m (2). ◇ *A* harce (8). ◇ *L* harcoch (1).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Potykanie się, starcie pojedynczych, lekko uzbrojonych wojowników na oczach obu wojsk nieprzyjacielskich przed bitwą ogólną; także: utarczka zbrojna, początek bitwy; duellum Mącz, Cn; acies BartBydg; stratagema Mącz; advelitatio, initium a. proliudium a. praecursio pugnae, monomachia, perduellum, praecertatio, velitatio Cn (66) : BartBydg 4b; [wojsko niemieckie] yely ínym [z wojskiem tureckim] bytwe śwodzicz yeno ze ych zobozv niemogły wiwabyecz, na kozdi dziem [!] miewaly ísobą harcze wyeczey nyz o 40 dny *LibLeg* 10/46v; *RejWiz* 97v; Kráfsus Rzymłki Cefarz. NA hárcu mu przed bitwą íyná włápio *RejZwierz* 29; á zębámi /bym íye ia o tákowego Krolá z nieprzyiaćielem íego káfał/ nie tylko że bym dla niego drzewo íwe ná hárcu o nieprzyiaćielá íego łamał. *OrzRozm* N3v, O3, R2v, R3v; *BielKron* 307v; *Mącz* 420b; *OrzQuin* R3v; *GórnDworz* Aa2v; *RejZwierz* 22v, 153v; *BielSpr* 17v; *BielSjem* 27.*

Zwroty: »harc czynić« (1): [*Albrecht*] ciągnął do thaboru s trzemidzyefty tyfiac ludzi/ gdzye Polłkie wołko leżało/ ktorych też mogło być czternaście tyfiac/ ktemu dobrze okopáni byli/ tám ná káždy dzyeń hárcę czynili. *BielKron* 388v.

»na harc (na-, wy)jechać (a. najeżdżać, a. wyjeżdżać), harcem najeżdżać« [*szyk zmienny*] (16 : 1): *RejZwierz* 68v; *Ryffemberg/ Sáłki* z íwoim wołkiem przymknał íe ku Cefárzowi/ gdzie tám potrołze ná hárc wyiefzdźáli/ wízákże bitwy žádney niewiedli *BielKron* 227v, 309, 312v, 316; *Duellum, sive Duellium, Woyná/ bitwá* miedzi dwiemá ítronomá/ álbo dwiemá perfonomá/ yáko gdy rycérze ná hárc wyyeżdżá. *Mącz* 97b, 49d, 74b, 97b, 358c; *OrzQuin* Q4v; *BielSat* D3v; *BielRozm* 29; *Phil* C3; *WyprPl* C3v; *SarnStat* 1262; Iuż hárcem nád okopy íobie nádieżdźáli. *KmitaSpit* B2.

»harce sprawować« (1): *ADrian* młode ludzi [...] ćwiczyl íe ku boiu. Huffy/ hárcę ípráwował *RejZwierz* 9v.

»wypchnąć na harc« (1): Té by to ízturmowniki/ co kościoły pfuiá/ Wypchnąć ná hárc/ niechay tám męztwá dokázuia. *WyprPl* A4.

»wystąpić na harc« (1): A gdy íe wołka [*Hisboseta i Dawida*] íciągnęły ku potkániu/ wyítápiło ich ná hárc z obu ítron po dwunáście/ [...] wiał káždy íwego zá głowę á zábił *BielKron* 69.

»na harc wywabiać« [*szyk zmienny*] (5): á ná Turki z dział ítrzelác kazáli gdy będą ná Hárc wywabiać *BielKron* 309, 227, 421v; *BielSpr* 56; *StryjKron* 757.

»wywodzić na harc« (1): Boiáźliwego Rycyrzá nie wywodź ná hárcz áni ná ípráwę/ íedno doświádczonego. *BielSpr* 35v.

Wyrażenie: »staczanie harców« (1): Ktemu roty konnych z ízykowáne w rzędy/ y bitwy íthácźáne y pothykánia z obu ítron: Przytym ítaczánie harców z tarczami [*scutorum motus*] y wielką moc drzewiec [...] było wídáć *BibRadz* 2.*Mach* 5/3.

Szeregi: »boj i harc« (1): Bo y teras z tego Epiru Turecki Cefarz nalepfze do iezdneho boiu y do Harcow męże miewa. *StryjKron* 15.

»nie tylo harc ale i potka« (1): Tám ácz was w liczbie dofyć niewiele było/ zogromnym woylkiem Wołofkim/ y Tureckim / nietylo Harcze/ ále y potkęście miely *BiałKaz* L4.

»harc ani sprawa« (1): *BielSpr* 35v cf »wywodzić na harc«.

W przen (20) : Lecż kogo rozum sprawuie ten w tym herczu wygrał *RejJóz* F4, C4v; *RejWiz* 28v; Widziłz iáko tu wypadł z siodłá ná hárcu Kácérz/ y przewrócił iye sam od rázu swoiégo wzgóre nogámi *OrzQuin* Aa2v; *RejPos* 263v; *RejAp* 92, Ff4.

Zwroty: »[komu] z harcu ustępować« (1): á ilko widziłz Polaków / tylko widziłz swobodnych Pánów: którym koždy inŝy z Księstwá niewolnik/ zawnždy z hárcu ták wstępować muŝi/ iáko Lwowi wstępuią fárný *OrzQuin* Q4v.

»harce [z kim] wieŝć« (1): Azalz nie frogye hárcie pychá z námi wiedzye *RejWiz* 101v.

»[na kim] harcu wygrać« (2): weźmiłz to coć Kácérz podawa/ y poftáp per resolutionem caufati in fuas caufas, hnet ná nim hárcu wygrałz *OrzQuin* Aa2, G3.

»na harc wyjeżdżać (a. wyjechać)« (3): z tym Orłem w Słónce tá sowa nigdy równo pátrzyć nie będzie: plácu hárdemu wolnością/ á Królem swym/ Polakowi zawnždy poftápic muŝi: by téż dobrze Polak w siérmiędze ná wole ná hárc przeciwko téy niewoléy wyjechał. *OrzQuin* Q4v; *CzechEp* 100, 346.

»na harc wyjeżdżać (a. wyjechać) [z czym]« = *rozpoczynać coŝ mówić* (2): *GórnDworz* C; Teraz kiedý Szláchtá tákíey Wolności/ z ktorą ty ná hárcz wyjezdzałz doftála/ wálze rzeczy priuatne lepŝe fie stáły/ ále Rzeczpołpolita wielką wymę wzięła. *GórnRozm* B2v.

»na harc wyzywać« (1): Vmyŝliám ia byłá/ swé dumy ŝaloné/ Pomiernością wkrómić/ baczę nieskrooné. A iŝ niechcá powoli bydź/ myŝ zapálczywa Smierci/ á dobrowolnéy/ ná hárc iuŝ wyzywa. *GosłCast* 32.

»harc zwodzić« (2): A gdzieŝ ty hárcie zwodzą [niefortuna z cnotą]? Pátrzaý/ nigdzieýci indzieý iedno w vmyŝle ŝtátecznego człowieká. *RejZwierc* 150; *CzahTr* I3.

Szereg: »boj a harc« (1): Y iáko tu piŝze Ewanyeliŝtá ŝwięty/ iŝ fie vprzeymie dał ná to wieŝć Duchowi s. ná puŝzczá/ áby tám był wczýnił napirwŝy boy á napirwŝy hárc z onym ŝproŝnym nieprzyiacielem narodu ludzkiego/ y s pokuŝámi iego *RejPos* 69v.

2. Popis sprawności (4) :

Zwrot: »wyjechać na harc« (1): Descendere in harenam, Wyyechać ná hárc/ albo ná plác ku potykániu. *Mącz* 370d.

W przen (3) : Abych fie mogł przypátrzyć/ co fie téż to broi/ Iáko téż czárt w swych hárcoch nędzne ludzi ŝtroi. *RejWiz* 165v, 150, 180v.

Synonimy: **1.** potka, potykanie, utaczka, zbroya; **2.** gonienie, gonitwa, gońba, gończa, gra, igra, igrzysko, turniej, turnir, zawod.

Cf **HARCOWANIE**